

**פרשת וארא
יהודה ראק**

ידיעת שם ה'

א. הקושי בפסוקי הפתיחה לפרשה

ביאור הפסוקים בהקשרם

פסוקי הפתיחה של פרשתנו הם

(ב) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה':

(ג) וַאֲרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי
וְשָׁמִי ה' לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם:

(פרק ו')

פסוק ג' הוא סתום וקשה, ונתחבטו המפרשים בביאורו. ננסה בשיעור הנוכחי לשפוך מעט אור על פסוק זה, באופן מקומי וגם בהקשרו הרחב יותר.

נעייין תחילה בפרשייה הפותחת את הפרשה, בדברי ה' למשה:

(ב) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה':

(ג) וַאֲרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי
וְשָׁמִי ה' לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם:

(ד) וְגַם הִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּם לְתַת לָהֶם אֶת אֶרֶץ
כְּנָעַן אֶת אֶרֶץ מִגְרִיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָּהּ:

(ה) וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נְאֻמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
מִצְרַיִם מַעֲבֹדִים אִתְּם וְאֶזְכַּר אֶת בְּרִיתִי:

(ו) לָכֵן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם
מִתַּחַת סְבֻלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מִמַּעְבְּדֵיהֶם
וְגִאֲלְתִּי אֶתְכֶם בְּזְרוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים:

(ז) וְלִקְחַתִּי אֶתְכֶם לִי לְעַם וְהִיִּיתִי לְכֶם לְאֱלֹהִים
וַיְדַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת
סְבֻלֹת מִצְרַיִם:

(ח) וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יְדֵי
לְתַת אֶתְּהָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב וְנִתַּתִּי אֶתְּהָ לְכֶם
מִוְרָשָׁה אֲנִי ה':

(פרק ו')

נתחיל בעיון בהקשר הפסוק בפרשייה השלמה.

את דברי ה' ניתן לחלק לשתי חטיבות מרכזיות, כאשר המעבר ביניהם מצויין במילה "לכן" (פסוק ו'). החלק השני מתאר את התכנית של יציאת מצרים ואת יעדיה; החלק הראשון מסביר את המניעים לתכנית. מלבד התכנים המרכזיים של שתי חטיבות אלה, לחטיבה השנייה יש פתיחה וחתומה זהות: "אני ה'" (פסוקים ו' ו'ח'), ולשון זו מופיעה גם בפתיחת הדיבור כולו (ב').

בחלוקה זו שייכנו את פסוק ג' לחטיבת המניעים ליציאת מצרים. בעצם, מתוך התבוננות מקומית בתכני הפסוק אין הכרח לראות אותו כמניע לתכנית של יציאת מצרים. אולם, בפסוקים ג' - ה' מופיעה פעמיים המילה "וגם", כאשר ההופעה השנייה של המילה (ה') באופן ברור מהווה חוליה המקשרת בין שני מניעים עצמאיים ליציאת מצרים: הבטחתי לאבות לתת להם את ארץ כנען (ד'), וגם שמעתי עכשיו את נאקת בני ישראל בעבודתם (ה'), ולכן אוציאם מתחת עבודת מצרים להביאם אל הארץ (ו'). משום כך מסתבר שגם ה'וגם' הראשון (ד') בא לרבות מניעים נוספים על המניע הראשון, המתואר בפסוק ג'.

ועדיין, אנו צריכים לבאר את פסוק ג', וכיצד המתואר בו מהווה מניע עצמאי ליציאת מצרים.

ידיעת שם ה' היה כמניע ליציאת מצרים

סימוכין נוספים לכך שפסוק ג' מתאר מניע ליציאת מצרים ניתן להביא מהמשך דברי ה'. לשונות הגאולה בחטיבה השנייה של הדיבור, בתיאור תכנית יציאת מצרים ויעדיה, חוזרים ורומזים לתיאורי המניעים. כך, "והצלתי אתכם מעבודתם" (ו') מהווה תגובה ל"וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל" (ה'): בני ישראל הכואבים וסובלים צריכים הצלה מהעבודה. כמו כן, "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב" (ח') משלים את "וגם הקמותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען... ואזכור את בריתי" (ד' - ה').

כיוצא באלה, נראה כי "וידעתם כי אני ה' אלוהיכם" (ז') משלים את החסרון של "ושמי ה' לא נודעתי להם" (ג'). חסרון זה מהווה מניע ליציאת מצרים: כיוון ששם הויה לא נודע לאבות, עתה הגיעה השעה לכך שעל ידי גאולת מצרים יבואו בני ישראל לדעת את ה' בשמו זה.

נמצא, שרצונו של ה' שבני ישראל ידעו אותו, את אלוהותו, בשם הויה, מהווה מניע עצמאי ליציאת מצרים. ועדיין הדברים טעונים ביאור.

ב. יציאת מצרים כקיום ברית מילה

כפי שכתבנו בשיעור לפרשת שמות, הפסוקים אצלנו רומזים להתגלות של ברית המילה. כאשר ה' אומר אצלנו "וארא אל אברהם... באל שד-ל", הכוונה היא לדברי ה' לאברהם בברית המילה (ולחזרה על חלק מתכניה, ליצחק וליעקב), בהם נאמר:

(א) ...וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֵל שְׁדֵי

הַתְּהַלֵּךְ לְפָנַי וְהָיָה תָמִים:

(ב) וְאַתָּנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ...

(ד) אֲנִי הִנֵּה בְּרִיתִי אִתְּךָ...

(ז) וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֶךָ אֲחֵרֶיךָ
לְדַרְתֶּם לְבְרִית עֹלָם לְהָיוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים וְלִזְרַעְךָ
אֲחֵרֶיךָ:

של נבואה והתגלות. ראב"ע צועד בכיוון אחר: הוא מחלק בין שם הווייה כשם עצם לבין שם הווייה כשם תואר.

אולם, אין ספק שפשוט הפסוק הוא שהקב"ה אכן לא גילה את שם הווייה לאבות. קביעה זו אכן סותרת את הפסוקים המפורשים בספר בראשית המתארים שהקב"ה אמר לאבות "אני ה'".

סתירה זו מתבארת על פי המתודולוגיה הפרשנית של שיטת הבחינות². חלק מן היישומים של 'שיטת הבחינות' שעשינו בשיעורים קודמים היו לסיפורים ממוקדים, בקנה מידה של פרק. אולם, כפי שהסברנו בשיעור לפרשת שמות, מלבד יישומים נקודתיים כאלו, ישנה גם חלוקה מרכזית לבחינות לאורך כל ספר בראשית ואל תוך ספר שמות, ואולי גם בהמשך התורה. לאורך ספר בראשית שתי הבחינות משתמשות בשמות אלוקיים שונים. בחינה אחת משתמשת בשם המפורש, שם הווייה, כלומר י-ה-ו-ה (לעיתים יחד עם שם אלוקים, כלומר: "ה' אלוקים"), והבחינה האחרת בשם אלוקים ובשם א-ל ש-די (ורק במקום אחד בשם הווייה, ונדון בכך בהמשך). על כן, בחינות אלה מכונות "בחינת שם הווייה" ו"בחינת שם אלוקים", בהתאמה.

אחת הראיות לחלוקה זו היא הסתירה שאנו דנים בה כאן, שהרי רק על ידי החלוקה מתבארת הסתירה: אם בספר בראשית מפורש שהקב"ה התגלה לאבות בשם הווייה, וכאן ה' אומר בפירוש שהוא לא התגלה לאבות בשם הווייה, אז ההסבר לכך הוא שמדובר בבחינות שונות: ב'בחינת שם הווייה', ה' אכן התגלה לאבות בשם הווייה; ב'בחינת שם אלוקים', ה' לא התגלה לאבות בשם הווייה, אלא רק בשם אל ש-די ('אני אל ש-די'), ורק כאן, לראשונה, הוא גילה את שם הווייה. יש לשים לב שהמונח 'בחינת שם אלוקים' הוא קצת מטעה: גם שם הווייה נמצא בבחינה זו, אלא שבתוכן הסיפור של בחינה זו, שם הווייה מתגלה לראשונה למשה, כאן בפרשתנו.

(ח) וְנִתְּנִי לְךָ וּלְזַרְעֶךָ אַחֲרַיְךָ אֶת אֲרֵץ מִגְרִיךָ אֵת כָּל אֲרֵץ כְּנָעַן לְאַחֲזֶת עִוָּלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לְאֱלֹקִים:
(בראשית, פרק י"ז).

מלבד העובדה שפסוקים אלה מתארים את הברית על נתינת ארץ כנען לאבות, כפי שנזכר אצלנו בפסוק ד', בברית המילה ה' מתאר את התוכן והמגמה העיקריים של ברית המילה: היותו לנו לאלוקים. מגמה זו נתגלתה כבר לאברהם, אך כיוון שבהתגלות ה' הציג את עצמו "אני אל ש-די", ולא בשם הווייה, אברהם לא ידע מגמה זו בשם הווייה. רק על ידי מצרים יושלם חסרון זה כאשר ידעו ישראל שה', בשם הווייה, הוא אלוהיהם.

על פי דברים אלה, מסתבר שיש לקרוא אצלנו בפסוק ז' את המשפט הטפל "אני ה' אלוקים" כך: "אני ה' - אלוקים". שם הווייה במשפט זה הוא חלק מנושא המשפט (ליתר דיוק: תמורת הנושא) ולא מנשואו; המשפט איננו בא לקבוע שהקב"ה הוא ה' אלוקינו - עובדת היותו לנו לאלוהים ידועה לנו כבר מימי אברהם, אבל לא כלפי שמו, שם הווייה, אלא רק כלפי אל ש-די, ומעתה יהיה ידוע גם שהקב"ה, בשמו, שם הווייה, הוא האלוקים.

מגמת ברית המילה היא, אם כן, יצירת מערכת יחסים עם-אלוקים. אולם, קיום המגמה בימי האבות היה כנראה חלקי, ובא על שלמותו רק ביציאת מצרים, עם העלאת רמת מערכת היחסים באופן שתכלול את השרשת המודעות למערכת יחסים הכוללת את שם הווייה.

בהמשך, ננסה להסביר את שתי הרמות האלה, ומהו השינוי במערכת היחסים המתבטא במעבר משם אל ש-די לשם הווייה.

ג. בחינת שם אלוקים ובחינת שם הויה

ה'בחינות' בשמות האלוהיים

נעבור בשלב זה להתמקד בפסוק עצמו, באופן נקודתי.

המפרשים התקשו בקביעה העובדתית העולה מן הפסוק "ושמי ה' לא נודעתי להם", שהרי עיון קל בספר בראשית מעלה שאין זה כך: לאברהם נאמר "אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים" (בראשית, פרק ט"ו, פסוק ז'), וליעקב נאמר "אני ה' אלוקי אברהם אביך" (שם, פרק כ"ח, פסוק י"ג).

רוב המפרשים ניסו לראות את שם אל ש-די ואת שם הווייה כמייצגים מידות שונות של הקב"ה, ועל פי זה לפרש את המשפט "ושמי ה' לא נודעתי להם", לא כקביעה עובדתית שה' לא הציג את עצמו בשם הווייה, אלא שהוא לא התגלה לאבות במידה מסויימת. כך, רש"י ורשב"ם פירשו על פי הקשר הדברים אצלנו, ששם הווייה מייצג את מידת קיום ההבטחות, ורמב"ן מפרש שמדובר ברמות מטפיסיות שונות

² כבר השתמשנו בשיטה זו בשיעורים קודמים, אך נחזור על עיקריה כאן:

שיטה זו פותחה על ידי מ"ר הרב מרדכי ברויאר. את דברי הרב ברויאר על אודות שיטתו ואת פרשנותו באמצעות שיטתו ניתן למצוא בספריו "פרקי מועדות" ו"פרקי בראשית" וכן בספר "שיטת הבחינות" של הרב מרדכי ברויאר. לפי שיטת הבחינות, הקב"ה כתב את התורה במבנה ריבודי, עם סיפורים (או קטעים הלכתיים) מקבילים, 'בחינות' שונות, שכל אחד מהם יכול לעמוד ולהקרא בפני עצמו, באופן שתתכנה סתירות ביניהם. לעיתים רבות הסיפורים משולבים זה בזה ליצירת סיפור מצורף. הסיפור המצורף מטשטש את נקודות המעבר מסיפור לסיפור, אבל גם משמר את הקשיים שבמעברים ביניהם. כל סיפור מביע תוכן עצמאי, שהוא חשוב כשלעצמו, ויש יחס ביניהם המצדיק את שילובם לסיפור אחד. באמצעות הקשיים הנובעים מצירוף הבחינות, כגון כפילויות וסתירות, ניתן לחשוף את שתי ה'בחינות' העצמאיות ולאחר מכן לעמוד על משמעויותיהן.

1 כך עולה גם מן המסורה, המטעימה משרת ב"אני" ומשנה ב"ה'".

הוא צורת נסתר של 'אהיה', כפי שניתן להבין בפסוקים הבאים:

(יג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים... וַאֲמָרוּ לִי מָה שְּׁמוֹ
מָה אֲמַר אֲלֵהֶם:

(יד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה אֲהִיָּה אֲשֶׁר אֲהִיָּה
וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲהִיָּה שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם:

(טו) וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי
יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה
זְכְרִי לְדֹר דָּר:

(שמות, פרק ג').

המשמעות של "אהיה" ושל שם הווייה יכולה להיות מציאות
שלא ניתן לדעתה ולהשיגה, כלומר מציאותו תהיה אבל לא
ניתן לדעתה; לחילופין, המשמעות יכולה להיות שהווייתו
ומציאותו תהיינה תמיד (רשב"ם, חזקוני ואחרים), והיא
בלתי תלויה בנבראים ובמאורעותיהם.

אולם, מסתבר שעיקר חשיבותו של שם הווייה, לעניין
ההקשר שלנו בכל אופן, איננו במשמעותו כפי העולה
מצורתו, אלא בעצם השימוש בשם ייחודי שלו: בניגוד לשם
אלוקים ולשמות אלוהיים אחרים, שהם בעצם מילים
המציאות את יחסו ותפקידו כלפי העולם, שם הווייה הוא
שמו הפרטי של ה'. משמעות שם אלוהים היא "המלך" או
"האדון"; האמירה "ה' (י-ה-ו-ה) הוא אלוהים" דומה לאמירה
"דוד הוא המלך". ניתן אמנם לקרוא לדוד סתם "המלך",
אבל "המלך" משמש לגביו בגלל יחסו לעמו ולארצו, ואיננו
שמו הפרטי. כך גם לגבי הקב"ה - רק שם הווייה (י-ה-ו-ה)
הוא שמו הפרטי⁵. לכן, ניתן למשל ליידע את שם אלוהים,
כמו שמיידיעים שמות תואר, ולומר "האלוקים"; אך לא ניתן
להטות את שם י-ה-ו-ה ולומר "הי-ה-ו-ה", כמו שלא ניתן
לומר "הדוד". כמו כן, ניתן להוסיף כינוי שייכות לשם
אלוקים, כגון 'אלוקיכם', אבל לא לשם הווייה.

ד. ביאור "ושמי ה' לא נודעתי להם"

משמעות המונח "שם" במקרא

כדי להבין את החשיבות של ידיעת ה' בשמו הפרטי, נעיין
במשמעות המונח "שם" במקרא:

בספר דברים מקום המקדש מכונה "המקום אשר יבחר ה'
אלוקיכם בו לשכן שמו שם" (פרק י"ב, פסוק י"א, ועוד);
'שמו' של ה' הוא מה שה' 'משכן' בו, כלומר - השכינה. שם
העצם "שכינה", שמקורו בלשון חז"ל, איננו קיים במקרא;
השורש ש.כ.נ. קיים במקרא בעיקר כפועל, בעוד שם העצם
המשמש בלשון מקרא עבור השכינה הוא "שם".

ההבדלים בין בחינת שם אלוהים לבין בחינת שם הויה

ועדיין, יש צורך לבאר את משמעות הדברים³.

יש שני הבדלים בין שתי הבחינות בעניין שמות ה':

א. הבדל בתוכן הסיפור. כאמור, בסיפור של 'בחינת שם
הווייה', ה' התגלה לאבות בשם הווייה; ב'בחינת שם
אלוקים', ה' לא התגלה לאבות בשם הווייה, אלא רק בשם
אל שדי- ('אני אל שדי-'), ורק כאן לראשונה גילה את שם
הווייה.

ב. הבדל בסגנון כתיבת הסיפורים. 'בחינת שם הווייה'
נוקטת בשם הווייה, בעוד 'בחינת שם אלוהים' נוקטת
בשמות אלוהים ואל שדי- (כאמור, מלבד מקום אחד, בו
נדון בהמשך).

נראה שההבדל השני תלוי בראשון. בבחינת שם אלוהים,
התורה מבליטה ומדגישה את העובדה ששם הווייה טרם
נתגלה לאבות בכך שגם בסיפור המאורעות אל הקורא היא
אינה משתמשת בשם הווייה. לעומת זאת, בבחינת שם
הווייה, אין מניע ספרותי כזה, ולכן היא משתמשת בשמו של
הקב"ה, שם הווייה.

כלומר, השימוש העקבי של התורה בשמות שונים בבחינות
השונות איננו נובע מכך שהשמות מצד משמעויותיהם
מבטאים מאפיינים יסודיים של הבחינות, אלא שימוש זה
מהווה אמצעי ספרותי המבליט ומדגיש את ההבדל בין
סיפורי שתי הבחינות בעניין השלבים ההסטוריים בהם
מתגלה שם ה' בפועל בבחינות השונות.

לפני שנפנה להסביר מקיף של התופעות שראינו עד כה,
נסכם את מה שטעון ביאור:

ראשית, הסיפור של התורה בבחינת שם אלוהים: בבחינה
זו התורה מספרת סיפור של תהליך היסטורי ארוך, שבו ה'
התגלה לאבות בשם אל שדי-, אבל לא בשם הווייה.
בהתגלויות אלה ה' כרת ברית עם האבות, ברית שעיקר
תוכנה רקימת יחסי-עם-אלוקים, כלומר היות ה' לנו
לאלוהים; ובשלב זה - בלי ידיעת שם הווייה. מאוחר יותר,
לקראת יציאת מצרים, ה' מגלה למשה את שם הווייה. ה'
מעוניין להשריש בישראל את המודעות של שם הווייה,
ומגמה זו מהווה מניע עצמאי ליציאת מצרים⁴, מלבד עצם
הצורך לקיים הבטחות ולהציל את עם ישראל מצרתם.

שנית, עלינו להסביר את ההבדל בין הבחינות: מדוע
בבחינת שם הווייה כבר האבות יכלו לדעת את שם הווייה?

לפני שנענה על שאלה זו, נעיר על נקודה אחרת, והיא
משמעות שם הווייה, לה ניתנו פירושים רבים. את צורתו
הלשונית של המילה מסתבר לפרש כפירוש הרשב"ם
(בשמות, פרק ג', פסוק ט"ו), חזקוני ואחרים, ששם הווייה

3 מ"ר הרב ברויאר הסביר את משמעות הדברים בספריו הנ"ל, אך אנו
כאן נסביר את הדברים בצורה אחרת.

4 על פי דברינו בשיעור לפרשת שמות, ניתן להוסיף שזו הייתה המגמה
של עצם הירידה למצרים.

5 קשה יותר לדעת מה הפירוש הנכון לשם אל שדי-, ולא נאריך בו כאן.
לפי דרכנו יש לומר רק שהוא איננו שמו הפרטי ממש.

שם הווייה - בברית המילה: "וירא ה' אל אברם, ויאמר אליו: אני אל שד-י... ואתנה בריתי..." (בראשית, פרק י"ז, פסוקים א' - ב').

התורה מעוניינת להדגיש שברית האבות, הנרקמת לראשונה בדיבור זה של ברית המילה, מיועדת ומובילה לקראת הברית עם ישראל, הברית שבה שם הווייה יודע לישראל. לשם כך, התורה מדגישה שאותו ה' ששמו הוא שם הווייה, ואשר עתיד להתגלות לישראל, הוא אשר כרת עם אברהם את ברית המילה. התורה אמנם מדגישה זאת רק פעם אחת, אבל בכל יתר הספר בחינת שם אלוקים איננה משתמשת בשם הווייה, כאמצעי ספרותי המבליט ומדגיש את ההבדל בין סיפורי שתי הבחינות בעניין השלבים ההסטוריים בהם מתגלה שם ה' בפועל.

מאיך גיסא, גם האבות השתתפו בברית עם ה', עבדו אותו ובמידת מה פרסמו את שמו בעולם. אמנם בהיקף מצומצם יותר מאשר עם ישראל לדורות, אבל כיחידים - בעצמה רבה. בחינת שם הווייה מדגישה את יכולת היחיד לפעול ולהשפיע אף הוא בתיקון עולם, על ידי תיאור האבות כיודעים את שמו, שם הווייה, וקוראים בשמו.

אם כן, למילה "שם" יש, מעבר למשמעות הראשונית של כנוי דבר (name), ולמשמעות המושאלת של פרסום דבר (fame), גם משמעות ספציפית, מושאלת אף היא, של נוכחות אלוהית, כבודה וגדלותה. ההסבר לשימוש זה הוא שמשמעות השכינה היא מקום גילוי ופרסום רצונו וכבודו של ה' - משם הולך ויוצא שמו.

משמעות זו של המילה "שם" הייתה ידועה לחז"ל. על דברי אנשי בבל שבבניית העיר והמגדל אמרו "ונעשה לנו שם" (בראשית, פרק י"א, פסוק ד') פירשו חז"ל כך:

תני רבי ישמעאל: אין "שם" אלא עבודת כוכבים. (בראשית רבה, ל"ח, ח').

אמרו לא כל הימנו לבור לו את העליונים וליתן לנו את התחתונים, אלא בואו ונעשה לנו מגדל ונעשה עבודת כוכבים בראשו וניתן חרב בידה ותהא נראית כאילו עושה עמו מלחמה. (שם, ו').

חז"ל הבינו שהמילה "שם" מציינת נוכחות אלוהית: כאשר מדובר בשמו של הקב"ה, הכוונה היא לשכינה, ובמקרים אחרים, להבדיל, בנוכחות אלילית.

עמד על כך גם הרמב"ן, אף הוא בעניין מגדל בבל:

...אבל היודע פירוש שם יבין כוונתם ממה שאמרו ונעשה לנו שם, וידע כמה השיעור שיזמו במגדל לעשותו ויבין כל הענין כי חשבו מחשבה רעה... (רמב"ן, בראשית, פרק י"א, פסוק ב').

גילוי שם ה' אצל האבות ואצל עם ישראל

מעתה, ניתן להבין שגם אצלנו, כאשר ה' אומר "ושמי ה' לא נודעתי להם", כוונתו היא שהברית עם האבות לא הגיעה לרמה כזו שתיצור נוכחות ה' בגילוי רצונו וכבודו בעולם. רק עם יציאת מצרים תוכל הברית בין ה' לישראל לקבוע נוכחות ה' בעולם.

ידיעת שם הווייה, כלומר, ידיעת ה' בשמו הפרטי, מבטאת את נוכחות ה' וכבודו המתגלים בעולם על ידי מעשי ישראל בהקשר בריתם עם הקב"ה.

ההסבר להבדל בין ברית האבות לבין ברית יציאת מצרים טמון, כמובן, בהבדל שבין היחיד לציבור: לא הרי נוכחות ה' בעולם המתבטאת על ידי היחיד - פעיל ככל שיהיה בעבודת ה' - והפרסום שהוא מסוגל ליצור, כהרי נוכחות ה' בקרב הציבור והפרסום שלו בעולם. בחינת שם אלוקים מדגישה פער איכותי זה על ידי תיאור ברית האבות כמחוסרת שם ה' - רק הברית עם הציבור באמת מסוגלת להיות מרכבה לשכינה בעולם.

כאמצעי ספרותי להדגשת העדר שם ה' בעולם, לא זו בלבד שלאבות לא נתגלה שם הווייה, אלא גם הסיפור בבחינת שם אלוקים איננו משתמש בשם הווייה עד לפרשתנו. רק במקום אחד בספר בראשית בבחינת שם אלוקים מופיע

* ..... *
 * כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון וליהודה ראק, תשס"ט *
 * לשאלות והערות ניתן לפנות ליהודה ראק בדוא"ל *
 * yrock20@gmail.com *
 * נערך על ידי צוות בית המדרש הוירטואלי *
 * ..... *
 * בית המדרש הוירטואלי *
 * מיסודו של *
 * The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
 * <http://www.etzion.org.il/vbm> :אתר בעברית: *
 * <http://www.vbm-torah.org> :אתר באנגלית: *
 * ..... *
 * משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
 * דוא"ל: office@etzion.org.il *
 * ..... *